

múzeumcafé
93-94

kultusz
Petőfi és korunk

múzeumcafé
93-94

¶ A költő „szent emlékére” a New York-i napilap, az *Amerikai Magyar Népszava* egy kötelező jellegű vezércikk mellett a Petőfi-nek szentelt hétvégi mellékletét tudta csak kiállítani. Ezt sem egészében, pár oldal erejéig. A címlapot Kóber Leó, az ekkoriban New Yorkban letelepedő, és az amerikai sajtóban szinte azonnali befutó grafikus rajzolta. A századik évfordulót méltató írás világosan jelezte a számukra mérvadó új hangütést: „A letiport, megcsonkított Magyarország fiai most ünneplik a magyar költészet legnagyobb géniuszának, Petőfi Sándor születésének századik évfordulóját.” A forradalomra való rövid visszatekintés után így folytatta: „Eljön, mert kell jönni ismét a nagy időnek, amikor a történelem megismétlődik és a Csonkamagyarországon újból felhangzik az örökké lelkesítő nagy »nemzeti dal«: A magyar név megint szép lesz / Méltó régi nagy hírnevéhez...” Közöltek még egy részletet Krúdy Gyula *Ál-Petőfi* című új regényéből, illetve egy-egy rövid írást Petőfi életéről és világirodalmi helyéről.⁴⁸

¶ A *Szabadság* jóval tartalmasabb, szépen illusztrált, színes borítóval nyomott 16 oldalas Petőfi-számot adott ki, amely a költő életrajzának főbb állomásait ismertette, méltatta mint a nép költőjét, a szerelem dalosát és mint hazafias versek szerzőjét. Legszebb verseiből – értsd: a „könnyebb” lírájából – adtak egy válogatást, valamint a füzet hátlapján a *Nemzeti dal*t közölték.⁴⁹ A *Szabadság* egy héttel később azonban még lépett egyet: lehozta a Magyarországon félreállított Alexander Bernátnak a lap számára írt Petőfi-esszéjét, amely nem azonos az 1922 végén a *Pester Lloyd*-ban megjelent, illetve később kötetben is szereplő szövegével. A filozófus így írt a Clevelandben megjelenő országos napilapban: „Ha van nemzet, amely nem érdem útján jutott a maga nagy emberéhez, úgy a magyar az. Ma is úgy vagyunk vele. A keresztény kurzus emberei boldogok, hogy Petőfi legalább született keresztény; hogy igazi neve Petrovics és édes anyjának tót neve van, a »fajvédelem« vitézeinek nem fáj. Nagyobb baj az, hogy némileg »destruktív« az a vad poéta. Ezen is lehet segíteni. Csinálnak kiadásokat, melyekben elhagyják a »destruktív« verseket. De az urak ellenére is Petőfi a magyar nemzeté. Az ő szelleme átjárja a magyar nemzet testét, lelkét, tüzesíti, óvja. Nem tudom,

Kóber Leó Petőfi-portréja, reprodukció
Amerikai Magyar Népszava, Hétvégi melléklet

Kóber Leó Petőfi-portréja, reprodukció
Amerikai Magyar Népszava, Hétről-Hétre melléklet, 1922. december 31. (Országos Széchényi Könyvtár)

Petőfi arcmása faragott rózsafa keretben. Készítette Bodor József,
a kép keretének részlete
Petőfi Irodalmi Múzeum, fotó: Gál Csaba

a két v
szállj!
népi í.
„Bodo
1848.
a jobb
kat, az
harm
tömeg
privát
dalán
likába
zője, l
ül stb
rolt –
vánja
gott”
¶ Ki volt E
zonyu
teni. A
ta is u
lehet
gén P
letek,
sik 19
hatsz
letekr
tőfi-e
turáli
1938 v
koráb
zetek
jó öt é
nincs
tetlen
csak e
gyaro
lenség

a két világháború között népszerű magyar nóta, a *Turul madár szállj!* domború faragású sorai olvashatók. A dúsan faragott, népi ízlésűnek mondható keretről így írt a kiállítás rendezője: „Bodor József [ezen] a legaprólékosabb részletig kidolgozza 1848. március 15., a forradalom kezdetének jelenetét, illetve a jobb oldalon a szabadságharc leverését követő megtorlásokat, az aradi 13 kivégzését. A keret oválisan lekerekített felső harmada egy rózsakeresztelével övezi Petőfi alakját. A rózsakeresztelék tömege, a két oldalt szalaggal átfont oszlopok az ábrázolást a privát szférából a szakraálisba emelik. (Erre utal a keret két oldalán virágcsokornak helyet adó tartó.) A keresztény szimbolikában a rózsza elsősorban Szűz Mária (*rosa mystica*) jellemzője, lába előtt, kezében gyakran tart rózsát, rózsabokorban ül stb. A kép – feltehetően az Egyesült Államokba kivándorolt – alkotója Petőfit s rajta keresztül a magyar nemzetet kívánja az égiek kezébe ajánlani. Ezt erősíti a kép tetejére faragott” dalszöveg.

¶ Ki volt Bodor József? A jelenleg hozzáférhető források nem bizonyultak elégségesnek ahhoz, hogy kilétét ki lehessen deríteni. A műtárgy eredetére közvetve a képkeret Hungary felirata is utal. Vajon melyik amerikai Petőfi Egyesület ajándékaról lehet szó? Hol működött? Az 1930-as évek derekán vagy végén Petőfi nevével több helyütt léteztek betegsegélyező egyesületek, a legnagyobb, mint szó volt róla, New Yorkban. Egy másik 1929-ben avatta zászlaját a 25. évfordulóján Clevelandben, hatszáz fős tagsággal.⁸⁰ Ezeknek, illetve az önszegélyező egyesületeknek aligha volt azonban olyan tagsága, amelyből ez a Petőfi- emlék kikerülhetett. A lehetséges társadalmi vagy kulturális egyesületek közül a fenti megnevezés leginkább az 1938 végén Detroitban létrejött Petőfi Körre utalhat, mely a korábban már más néven működő baloldali munkásszervezetek kulturális csoportjainak egyesülésével alakult meg, és jó öt évtizeden keresztül tevékenyen működött.⁸¹ Tagságáról nincs fennmaradt vagy hozzáférhető névlista, így eldönthetetlen, hogy Bodor József hozzájuk tartozott-e. De eleve az is csak egy felvetés, hogy esetleg a Petőfi Körtől származik a Magyarok Világszövetségéhez került portré. A kör nem volt elengedő a szövetséggel, kapcsolatban állt Magyarországgal,

A német utazó-természettudós ugyanis már a szerzett tapasztalatok analízáló leírását majd rendszerszerű újraszintetizálását tűzte ki célul.

érvényesnek tekinthető tényekre alapuló egzaktsággal következtetéseket megállapítani. Idéztem már a helytörténeti kötetekkel kapcsolatban a népi emlékezettel, írásbeliséggel foglalkozó kutató szavait, akinek megállapítása pontosan visszaadja ezen adattárak születésének fontosságát, a népi élet helyi dokumentációja fokozatos megjelenésének, egyben szerepe erősödésének kiemelt értékét a *ma* folyó kutatók szempontjából:

„A távoli múlt felkutatása és számontartása, a település múltjának periodizációja, a település múltjában fordulópontot jelentő esemény okainak és következményeinek feltárása és értelmezése, a múltnak a lokális társadalom szereplőivel való benépesítése a helyi társadalom igényeinek rendelődött alá. [...] A dokumentumok és az adatok azonosítása, összegyűjtése, biztonságba helyezése és feldolgozása transzparenssé tette a tudományos munkát, a múlttal való foglalkozás a település terében bekerült a közismert elfoglaltságok közé. A helytörténeti szakmunkák mellett a naiv, amatőr, kézíratos falutörténetek, a „rólunk szóló történelem” írása és kiadása, valamint kedvező fogadtatása a 20. század egyik szembetűnő jelensége. [...] A helytörténész egy időben tudós és hivatalnok. Kialakultak a dokumentálódás, a forráskeresés, az adattárolás és a történelemírás habitusai, kialakult a helytörténet használatának habitusa.”²⁷

¶ A később „humboldti holisztikus szemlélet”-nek nevezett nézőpont a korban még azt jelentette, hogy az összegző művek szerkesztői a természeti adottságokat, társadalmi viszonyokat, történeti folyamatokat *egyben* láttatták. A 19. század utolsó évtizedeinek neokantiánus törekvése, hogy a tudományosságban éppen a szellem- és a természettudományi kutatások eltérő kérdéskörét radikálisan elkülönítse, a 18. század

Vályi András: *Magyarországnak leírása*
Budán, 1796-99

MAGYAR
ORSZÁGNAK
LEÍRÁSA.

Mellyben minden hazánkbeli Főmegyék, Városok, Fa-
lak, Puszták; uradalomak, főbírák, határ, községek,
tavak, és országos útak, földművelés, nevetségessé
gyak, harangok, folyó vizek, tavak, szigetek, erdők,
azoknak kálitricok, földes Urak, fejedelmek, társaságok,
különbféle természetű tulajdonságok, a' községek rend-
gyak szerint feltoldatnak.

KESZÍTETTE
VÁLYI ANDRÁS
KIRÁLYI MAGYAR UNIVERSITÁSBÉLI
PROFESSZOR.

ELSŐ KÖTET.

BUDÁN,
A' KIRÁLYI UNIVERSITÁSNAK BETGIVEL.
1796.

Vályi András: Magyar országnak leírása 1–3.
Budán, 1796-99

MÁCSAI
PETŐFI

Írja A
szeret
éppen
költő
lyezés
vételé

A vers k
lamin
Persze
nemze
dalmi
es me
írtok ti
e köte
rövid
Ebben
ziciót,
gyász:
be ról
tosítá
A meg
nyoló
bő szá
József
ború u
egy ut
zik mi
nevez
hihet
érdek

A Petőfi
imént

Fedák Sári Kacsóh Pongrác *János vitéz* daljátékában, képeslap

MÁCSAI JÁNOS
PETŐFI VERSEINEK MEGZENÉSÍTÉSEI

„Ha ki király, Sorsának a királya,
Mit bánom én, hogy Goethe hogy csinálja,
Hogy tempóz Arany s Petőfi hogy istenül”

Írja Ady Endre Hatvany Lajosnak, pártfogójának („küldöm szeretettel és hálával azért, mert szeret, bánt és félt”). A nem éppen szerény hangú *Hunn, új legenda* című vers nemcsak a költő öntudatának erőteljes kiáradása, hanem Ady ön-elhelyezése is a magyar irodalomban, voltaképp saját hatalomátvételének bejelentése.

A vers keletkezésekor 1913-at írunk, és még mindig Petőfi, valamint Arany a meghatározó főszereplői a magyar lírának. Persze a nagy lendülettel érkező moderneket, a Nyugat első nemzedékét, mindenekelőtt Adyt már befogadta az akkori irodalmi kánon. Példa erre Karinthy épp egy évvel korábbi, 1912-es megjelenésű (de már 1907-től folyamatosan keletkező) *Így írtok ti* kötete, benne a halhatatlan Ady-paródiákkal. Mellesleg e kötetben Petőfi is fontos szereplő, aki jóval korábban, sőt már rövid élete vége felé a legnagyobb magyar költőnek számított. Ebben osztozik Ady sorsával, aki átvehette egy időre ezt a pozíciót, és akinek a temetetlen Petőfivel szemben 1919. januári gyászszeretartásán hatalmas tömeg jelent meg. Krúdy számolt be róla, hogy valóságos tülekedés zajlott, lovas rendőri biztosítással (erről nemrégiben mozgófilmrészlet is előkerült). A megistenülés tehát nemcsak Petőfinek, hanem az ezen gúnyolódó Adynak is osztályrésze lett. És mindez az eltelt újabb bő száz esztendő alatt rendületlenül folytatódott, azóta csak József Attila vált hozzájuk mérhető idollá a második világháború után. Némi túlzással minden magyar településen, ahol egy utcánál több van, ott Kossuth után rögtön Petőfi következik mint névadó, majd Ady és József Attila. Ennek és a róluk elnevezett művelődési intézmények, iskolák sorának alapján azt hihetnénk, hogy hazánkban világviszonylatban is kiemelkedő érdeklődést tanúsít a lakosság saját költészete iránt.

A Petőfi-kultuszhoz egyébként maga Ady is hozzátett, nemcsak imént idézett emlékezetes sorával, hanem egy igen komoly

a vidéki színészek pápája. Testületileg vesz részt a temetésen az Országos Magyar Színészegyesület, melynek Feleky örökös tiszteletbeli elnöke volt, továbbá a Honvédegyesület is.”

¶ Leghíresebb arcképét Than Mór festette 1871-ben. A festményt a Magyar Nemzeti Múzeum Történelmi Képcsarnoka őrzi.

„FEGYVERRE, VIDÉKI SZÍNÉSZEK!”

¶ Voltak olyan színészek is, akik külföldről siettek haza harcolni. Többek között az akkor huszonhat esztendő Foltényi Vilmos. Itáliai dalturnéját szakította félbe a szabadságharcért.

¶ Foltényi Vilmos mérnöknek készült, de számára is vonzóbb volt a színipálya. 1842-ben már a Nemzeti Színházban kórista. Aztán vidékre szerződött Szerdahelyi József, Havi Mihály és Szabó József „egyesített társulatához”. Operaénekesként vált ismertté. Idővel Szabó és Havi létrehozta az Első magyar daltársulatot, főként külföldön léptek fel. Foltényi is ment velük. 1848–49-ben honvédtüzér lett, később röppentyűsparancsnokként hadigőzösön is szolgált. 1849 őszétől ő is bujdosott, azután Kolozsvárott és Szatmáron folytatta pályáját. Debrecenben lépett utoljára színpadra, 1903-ban.

¶ Móricz Pál a *Régi magyar élet* (1913) portrészorozatában közölt írást a „szép tehetségű” és „úri modorú” Foltényiról. „1849-ben már hadnagyként egy honvéd lovastüzérütegénél szolgált, mert a színpadi hősök a csatamezőn is felsorakoztak. A Foltényi ütegjénél többen is összekerültek színész katonák. Zöldi (Miklós) ugyanennél az ütegnél hadnagyoskodott. Gyulafehérvárnál egy régebbi ösmerős császári katonaorvos közbenjárásával nemcsak a hadifogságból, hanem a tovább szolgálás gondjától is megszabadult; mert az orvos untauglichnak nyilvánította a kis termetű Foltényit. A kétféjű sasos »certifikát levéllel« gyalogosan Kolozsvárnak indult Foltényi, ahol színtársulat működött. Szívesen fogadták. A társaság nagyon is hiányos volt még ekkor, a tagok közül többen bujdosnak, mások fogságban szenvedtek.”

¶ Az Európa-szerte kedvelt Első magyar daltársulatnak szinte az összes tagja hazatért a forradalom hírére, és honvédnak

A Nemzeti Színház nézőtere 1849.
Forrás: OSZMI Topográfiai Gyűjtő

A Nemzeti Színház nézőtere 1845-46-ban. Rohn Alajos rajza, Walzel Ágost Frigyes litográfiája
Forrás: OSZMI Topográfiai Gyűjtemény

Dieter és Gertraud Bogner
Fotó: Vojtěch Veškrna © Elle Decoration Czech

EMŐD P
„A MÚZ.
Buchberg
ausztriai m

A béc
és mu
közre
sauí B
múze
Muse
szú id
találó
konce
elhan
figyel
rögtön

MC: Ön a képző
édeklődni

Nyomá
és ipa
gyere
gozot
nyolo
vel bá
Vonzó
tálódi
tem é
de csa
nulm
dolgo
társas
szertá
nyos s
gemm

EMŐD PÉTER

„A MÚZEUMOKNAK POLITIKUSAN KELL GONDOLKODNIUK”

Buchberg am Kamp-i beszélgetés Dieter Bognerrel, az elmúlt évtizedek
ausztriai múzeumi színterének meghatározó szereplőjével

A bécsi MuseumsQuartier (MQ) mellett olyan jelentős intézmények tartalmi és muzeológiai koncepciójának kialakítása, illetve a megvalósításukban való közreműködés fűződik Dieter Bogner nevéhez, mint a Kunsthaus Graz, a des-sauai Bauhaus Museum, a lausanne-i Musée cantonal des Beaux-Arts, az ukrán múzeumok zászlóshajója, a kijevi Mystetskyi Arsenal vagy a New York-i New Museum of Contemporary Art – utóbbi intézmény igazgatótanácsának is hosszú ideig tagja volt. Sok évtizedes sikeres működésének receptjét aligha lehetne találókban összefoglalni, mint ahogy az a nagyszabású berni MuseumsQuartier koncepciójának kidolgozásáért kapott tavalyi kitüntetésének laudációjában elhangzott: „Tőkéje az előrelátás, a kíváncsiság és a kitartás. Stratégiája: megfigyelni, kutatni, felfedezni, gondolkodni, kitalálni, tervezni, gyűjteni. Nem rögtön tudni a megoldást, hanem először kérdezni. Receptje: cselekedni.”

MC: Ön a képzőművészettől nagyon távol álló területen kezdte pályáját. Csak később kezdett érdeklődni a művészetek iránt, vagy családi nyomás terelte eleinte más pályára?

¶ Nyomásnak nem nevezném, de tény, hogy apám, aki acélkereskedelemmel és ipari berendezések értékesítésével foglalkozott, bátyámmal együtt engem is gyerekkoromtól a cég későbbi átvételére készített fel. Nemzetközi szinten dolgozott, így már nagyon fiatalon számos németországi, nagy-britanniai és spanyolországi acélműben szerezhettem értékes gyakorlati tapasztalatokat. Idővel bátyám a nyugat-európai üzletekért lett felelős, én a kelet-európaiakért. Vonzódásom e régió iránt, odafigyelésem az ottani történésekre ekkortól datálódik. Az építészet és általában a művészetek iránt Spanyolországban kezdtem érdeklődni. Már 1964-re megérett bennem a pályamódosítás gondolata, de csak hat évvel később léptem ki a családi vállalatból. Művészettörténeti tanulmányaim finanszírozására – feleségemhez hasonlóan – idegenvezetőként dolgoztam Bécsben, és külföldre is kísértem csoportokat művészeti súlypontú társasutazásokon. Ekkor még főként a régebbi korok művészete érdekelt, disszertációm is középkori témában írtam, majd ezzel foglalkoztam tudományos segédmunkatársként is a Művészettörténeti Intézetben. Amikor feleségemmel összeházasodtunk, egy évet Párizsban töltöttünk. Itt kerültünk először

MÁCSAI ISTVÁN (1922-2005)
ILLUSZTRÁCIÓK PETŐFI SÁNDOR
A HELYSÉG KALAPÁCSA CÍMŰ MŰVÉHEZ

Köszönettel tartozunk a művész hagyatékát gondozó örökösöknek, Mácsai Jánosnak és Mácsai Pálnak, hogy lehetővé tették az eddig publikálatlan grafikák közlését.

Mácsai István: Illusztráció A helys

Mácsai István: Illusztráció A helység kalapácsához, 26,8×20,8 cm, ceruzarajz (nyomódúc vázlat)

Mácsai István: Illusztráció A helység kalapácsához, 25×20 cm, tusrajz, aquarell színezéssel festve

Mácsai István: Illusztráció A helys

Mácsai István: Illusztráció A helység kalapácsához, 9×8 cm (26,8×20, 8cm), fametszet próbanyomat, akvarell színezéssel festve

Szilágyi Lenke felvétele

GRÉCZI R
„PETŐFI
BESZÉLG

Hogya
nált, az
tett vál
tudja é
a sokac
rajzi ac
Petőfir
ral bes

MC: Vannak oly
Petőfi-kiáll

Ezek a tá
lítások
hogy v
életraj
Petőfir
hogy n
zottak,
logath
össze,
ban pr
tusban
Szendi
ton szé
en mo
rűen e
(Az 195
dőnek
irat ter
ról, de
a költő

GRÉCZI EMŐKE
„PETŐFI ENNÉL SOKKAL GAZDAGABB”
BESZÉLGETÉS KALLA ZSUZSÁVAL

THogyan tud egy kiállítás a politikai propaganda által (el)használt, az oktatásban és az iskolai ünnepségeken leegyszerűsített változatban megkapott Petőfi-képen változtatni? Hogyan tudja árnyaltabban bemutatni a költő kapcsolatrendszerét, a sokadszor kiállított relikviákat szövegekkel, nem pedig életrajzi adatokkal helyezni új megvilágításba? Az újragondolt Petőfiről és az újrendezett kiállításról Kalla Zsuzsa kurátorral beszélgettünk.

MC: *Vannak olyan tárgyak, amelyek nélkül nem lehet állandó Petőfi-kiállítást rendezni? Meg tudnál nevezni, mondjuk, hármat?*

TEzek a tárgyak általában szimbólumként vannak jelen a kiállításokon, és egy erős életrajzi narratívát húznak be. Ritka, hogy versszövegek is kapcsolódnak hozzájuk, kifejezetten az életrajz bizonyos pontjaihoz köthetők. Azt tudni kell, hogy Petőfinek nincs klasszikus tárgyi hagyatéka. Úgy hal meg, hogy nem marad utána szinte semmi, csak amit a leszármazottak, barátok, ismerősök emlékként megőriznek, ebből válogathat a muzeológus. Ezeket a tárgyakat később gyűjtötték össze, célzottan az életrajzi narratíva mentén. Az új kiállításban próbáltunk kísérletet tenni arra, hogy ne ebben a kontextusban, hanem szövegekhez kötve mutassuk be őket. Ilyen Szendrey Júlia várandós ruhája, amely eddig minden tárlaton szerepelt 1909 óta. A textilrestaurátornak köszönhetően most ismét eredeti formájában látható, tehát értelemszerűen előre felé bővül, és nem csak hátrafelé húzott, ráncolt. (Az 1950-es években valamikor átszabták, nem tartották illendőnek, hogy terhesen jelenítsék meg Petőfi múzsáját.) A felirat természetesen tájékoztat a tárgy életrajzi konnotációjáról, de mi inkább a kapcsolat jellegét próbáltuk hangsúlyozni a költőtől vett idézetekkel. Valójában azok a tárgyak, amelyek